

**Millî Mücadele Dönemi'nde
Trabzon'da Kurulan
Sosyal Yardım, Kültür,
Mesleki Dayanışma ve Spor
Cemiyetlerinde
Öncü Kadrolar**

**Pioneering Cadres in Social
Aid, Culture, Professional
Solidarity and Sports
Associations Established
in Trabzon During the
National Struggle Period**

Ülkü Köksal

Millî Mücadele Dönemi'nde Trabzon'da Kurulan Sosyal Yardım, Kültür, Mesleki Dayanışma ve Spor Cemiyetlerinde Öncü Kadrolar

Ülkü Köksal*

Özet

Trabzon'da II. Meşrutiyet yıllarından itibaren sivil alanda faaliyet gösteren grupların önemli bir kısmını tüzel kişiliğe sahip olan cemiyetler oluşturmuştur. Sosyal yardımdan kültürel alana, mesleki teşkilatlanmadan spor kulüplerine kadar çeşitli amaçlarla kurulup faaliyet gösteren cemiyetler, Birinci Dünya Savaşı sürecinde yaşanan Rus işgali yıllarında çalışmalarını yapamaz duruma düşmüştür. Rus işgali sonrasında dönemin koşulları çerçevesinde öncelikle sosyal yardım alanında yeniden başlayan cemiyet faaliyetleri Millî Mücadele boyunca çeşitlilik göstererek artmıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti Trabzon Şubesinin yeniden teşkil edilmesiyle başlayan bu süreçte öğretmen, ihtiyat zabiti, eczacı, avukat gibi çeşitli meslek erbabının bir araya gelerek cemiyetler kurması, Türk Ocağı şubesinin yeniden faaliyete geçirilmesi, spor kulüplerinin kurulması, Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin burada şube açması gibi geniş bir yelpazeye uzanan cemiyet faaliyetlerinde öne çıkan üyeler II. Meşrutiyet yıllarında olduğu gibi köklü ailelere mensup idi. Millî Mücadele sürecinde Trabzon'da faaliyet gösteren çeşitli cemiyetlerde görev alan üyelerden Nemlizade Hacı Osman Efendi, Hatipzade Hacı Emin Efendi, Nemlizade Sabri Efendi ve Çulhazade Kadri Efendi gibi isimler ticaret erbabı kimliklerine ilaveten şehirdeki sosyal yardım cemiyetlerinin kuruluşuna da öncülük etmişlerdir. Millî Mücadele yıllarının zor şartlarında eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütülmesi ve öğretmenlerin mesleki bir teşkilat çatısı altında toplanması Mustafa Reşit Bey (Tarakçıoğlu) sayesinde gerçekleşmiştir. Bu süreçte Trabzon Türk Ocağının yeniden faaliyete başlamasında ve şehirde ilk spor kulübünün (İdman Ocağı) teşkil edilmesinde ise Münir Pertev Bey (Subaşı) ön plana çıkmıştır. Trabzon'da Millî Mücadele döneminde faaliyet gösteren cemiyetlerdeki öncü kadroların büyük kısmı Cumhuriyet'in ilk yıllarında siyaset, ekonomi, eğitim, kültür ve sosyal yaşam üzerinde de etkili olmaya devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler

Millî Mücadele, Cemiyet, Hilal-i Ahmer, Himaye-i Etfal, Muallimler Cemiyeti, Spor Kulüpleri

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü, ukoksal[at]ktu.edu.tr, ORCID: 0000 0003 0796 2491

Pioneering Cadres in Social Aid, Culture, Professional Solidarity and Sports Associations Established in Trabzon During the National Struggle Period

Abstract

Since the Second Constitutional Period in Trabzon, a significant part of the groups operating in the civilian sphere has been societies with legal personalities. The societies, which were established and used for various purposes ranging from social aid to the cultural field, from professional organizations to sports clubs, could not carry out their activities during the years of Russian occupation during the First World War. After the Russian occupation, within the framework of the period's conditions, the societies' activities, which started again primarily in social aid, diversified and increased throughout the National Struggle. In this process, which started with the re-establishment of the Trabzon Branch of the Red Crescent Society, various professionals such as teachers, reserve officers, pharmacists, and lawyers came together and established societies. Turk Ocağı branch was reactivated. Sports clubs and the Himaye-i Etfal Society opened a branch in the city. Prominent members in societies operating in a wide spectrum, II. They belonged to deep-rooted families, as in the years of the Constitutional Monarchy. Nemlizade Hacı Osman Efendi, Hatipzade Hacı Emin Efendi, Nemlizade Sabri Efendi and Çulhazade Kadri Efendi, who were members of various societies operating in Trabzon during the National Struggle, pioneered the establishment of social welfare societies in the city in addition to their merchant identities. Furthermore, it was thanks to Mustafa Reşit Bey (Tarakçıoğlu) that educational activities were carried out in the challenging conditions of the National Struggle years, and teachers were gathered under the roof of a professional organization. In this process, Münir Pertev Bey (Subaşı) came to the forefront in the re-launch of Trabzon Turk Ocagi and the organization of the first sports club (İdman Ocağı) in the city. Most of the pioneering cadres in the societies operating in Trabzon during the National Struggle period continued to influence politics, economy, education, culture and social life in the Turkish Republic's first years.

Keywords

National Struggle, Cemiyet, Hilal-i Ahmer, Himaye-i Etfal, The Teachers' Association, Sports Clubs

1. Giriş

Trabzon, 19. yüzyılın sonlarından itibaren Batı tarzı modern sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıktığı vilayetlerden biri olmuştur. Osmanlı Devleti'nin taşradaki bir kesitini yansıtan Trabzon'da sivil toplum kuruluşlarının önemli bir kısmını II. Meşrutiyet yıllarında kurulan cemiyetler oluşturmuştur. Bu cemiyetler, amaçları bakımından siyasi, ekonomik, sosyal yardım, kültür, mesleki dayanışma, spor vb. gibi çeşitli alanlarda faaliyet göstermiştir. Cemiyetlerin bir kısmı merkezdeki (İstanbul) teşkilatların şubeleri şeklinde oluşturularak ülke sorunlarına destek sağlandığı gibi, tamamen yerel nitelikte cemiyetler de kurularak bölgedeki birçok meselede devletin kontrol ve idaresi dışında çözümler üretilmiştir. Bu süreçte bölge ileri gelenlerinin öncülüğünde faaliyet gösteren sosyal yardım cemiyetleri savaşlar silsilesinin olumsuz etkilerini azaltmada hükûmete destek veren en etkin sivil toplum kuruluşları olma özelliği göstermiştir. Ayrıca mesleki dayanışma, sosyal ve kültürel amaçlı cemiyetlerle spor kulüplerinin çok yönlü faaliyetleri de vilayetin sosyal ve kültürel hayatına katkılar sunmuştur.¹ I. Dünya Savaşı sırasında yaşanan Rus işgali ve muhacirlik yıllarında yaklaşık 2 yıl ara verilen cemiyet faaliyetleri Trabzon ahalisinin yurtlarına döndüğü 1918 yılında köklü ailelerin önderliğinde yeniden başlatılmıştır.

Çeşitli çalışmalarda Millî Mücadele sürecinde Trabzon'daki cemiyetlere yer verilmişse de bu cemiyetlerin toplumsal tabanı ve öncü kadrolar hakkında ayrıntılı bilgi içeren bütüncül bir çalışma yapılmadığı sonucuna varılmıştır. Bu çalışmada Millî Mücadele yıllarında Trabzon'da faaliyet gösteren sosyal ve kültürel cemiyetler, yönetimlerinde yer alan öncü kadroların özellikleri kapsamında ele alınacaktır. Bu çerçevede Osmanlı Devleti'nin son döneminden Millî Mücadele'ye ve Cumhuriyet'e, değişimin sürecinin aktörlerinin kökenleri, eğitim-kültür altyapıları ve siyasi yaklaşımları Trabzon özelinde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. Millî Mücadele Yıllarında Trabzon'da Kurulan Sosyal Yardım Cemiyetlerinde Öncü Kadrolar

Trabzon I. Dünya Savaşı yıllarında Rus işgaline uğramış ve yaklaşık 2 yıl devam eden işgal sürecinde ahalinin büyük bölümü vilayetin batısında güvenli bölgelerde yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmıştır. Rus işgalinin sonlanmasının ardından 1918 yılı bahar aylarından itibaren yurtlarına dönmeye başlayan ahalinin yaşam koşullarının düzene girmesi yönünde Osmanlı Hükûmeti'nin önlem ve çabalarının yanı sıra² bölgedeki zengin ve köklü tüccar ailelerinin önderliğinde yerelde de çözüm yolları aranmıştır. Bu çözümlerden biri sosyal yardım cemiyetleri oluşturularak yardıma muhtaç ahaliye destek olunmasıdır.

¹ II. Meşrutiyet Dönemi'nde Trabzon'da faaliyet gösteren cemiyetler ve faaliyetleri ile ilgili bkz. Ülkü Köksal, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Trabzon'da Dernek Faaliyetleri", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 26 (Bahar 2019), s. 507-554.

² Ülkü Köksal, "Trabzon'da Dernekleşme Süreci (1919-1950)", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2015, s. 100-103.

Bölgede özellikle varlıklı ve muteber ailelere mensup tüccar ve esnafın öncülüğünde işgal ve muhacirlik yıllarının yarattığı olumsuzlukları gidermek amacıyla ilk olarak İstanbul merkezli Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Trabzon şubesini yeniden³ teşkil etmek üzere 1918 yılının Ağustos ayından itibaren çalışmalara başlanmıştır.⁴ Hazırlıkların ardından 3 Eylül 1918 tarihinde gerçekleştirilen bir toplantı ile 12 kişiden oluşan merkez heyeti belirlenmiştir. Bu heyet, Nemlizade Hacı Osman Efendi başkanlığında Belediye Başkanı Barutçuzade Hacı Ahmet Efendi, Müftüzade Mehmed Temel Efendi, Eyüpzade Abdülkerim Efendi, Hacı Panayot Panço Efendi, Hacıalihafızade Mehmed Salih Efendi, Zehirzade Zühdü Efendi, Hacıkadızade Arif Efendi, Hatipzade Mustafa Efendi, İnebeyoğlu Yordanaki Efendi, Osmanbabazade Osman Efendi ve Siporepolu Yanko Efendi'den oluşmuştur. Merkez heyeti tarafından seçilen yönetim kurulunda Nemlizade Hacı Osman Efendi (başkan), Belediye Reisi Hacı Ahmed Efendi (ikinci başkan), Hacı Panayot Panço Efendi (veznedar), Eyüpzade Abdülkerim Efendi (veznedar muavini) ve Hacı Müftüzade Mehmet Temel Efendi (kâtip) yer almıştır.⁵

Cemiyet'in ilk yönetim kurulu Trabzon'da ticari hayatın önde gelen eşraf ailelerine mensup kişilerden oluşturulmuştur. Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin ilk başkanı olan ve birkaç ay süreyle bu görevde yer alıp vefat eden Nemlizade Hacı Osman Efendi (1858-1919) Trabzon'un tüccar eşrafından Hacı Mahmud Efendi'nin büyük oğludur. Özel bir okulda eğitim alan ve daha sonra ticaretle uğraşan Osman Efendi 1892-1896 yılları arasında Trabzon Ticaret ve Ziraat ve Sanayi Odasının yönetim kurulu üyeleri arasında yer almıştır.⁶ 1903 yılında devlet protokolü listesinde *ula evveli* rütbesi ile büyük rütbeli eşraf içerisinde yer almaktadır. 1905'te Trabzon Vilayeti İstinaf Mahkemesi üyesi,⁷ 1908 ve 1912 yıllarında Meclis-i Mebusanda Trabzon milletvekili olarak görev yapmıştır.⁸ Hacı Osman Efendi'nin 1919 yılı başında vefat etmesi üzerine Hilal-i Ahmer Cemiyeti Trabzon Şubesinin merkez heyeti başkanlığına Çulhazade⁹ Hacı Kadri Efendi getirilmiştir.¹⁰

Çulhazade (Mehmed) Kadri Efendi de Trabzon'un önde gelen tüccarlarından. 1896 yılından itibaren Trabzon Ticaret ve Ziraat ve Sanayi Odası üyeleri arasında bulunan¹¹ Kadri Efendi 1898 yılında kardeşi (Ahmed) Şükrü Efendi ile birlikte Değirmendere

³ Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Trabzon Şubesi ilk olarak 1911 yılında teşkil edilmiştir. Cemiyet, Rus işgali yıllarında faaliyetlerine ara vermiştir. Bkz. Köksal, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde", s. 533-541.

⁴ *Kızılay Arşivi (KA)*, Kutu: 161, Belge: 114, 7 Ağustos 1334. Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyetinin kuruluş ve faaliyetleri ile ayrıntılı bilgi için bkz. Ülkü Köksal, "Trabzon Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti (1918-1950)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 22 (2017), s. 161-208.

⁵ *KA*, Kutu: 160, Belge: 62, 7 Eylül 1334.

⁶ Hikmet Öksüz, Veysel Usta ve Kenan İnan, yay. haz., *Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Tarihi (1884-1950)*, Trabzon: Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, 2009, s. 50-51.

⁷ Kudret Emiroğlu, "Vilayet Salnamelerine Göre Trabzon'da Bürokrasi ve Eşraf", *Kebikeç*, 14 (2002), s. 157, 160, 169,

⁸ İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi: I. ve II. Meşrutiyet*, II. Cilt, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, 1998, s. 574.

⁹ Trabzon'un eski ailelerinden olup Oğuzların Çepni koluna dayanan Çulhazadeler, Beşikdüzü Vardarlı köyünden Trabzon merkez Pazarkapı ve Yenicuma Mahallelerine yerleşmişlerdir. Mehmet Akif Bal, *Trabzonlu Ünlü Simalar ve Trabzon'un Ünlü Aileleri*, İstanbul: Çatı Yayınları, 2007, s. 815

¹⁰ *KA*, Kutu: 160, Belge: 75, 21 Kânunusani 1335.

¹¹ Öksüz, Usta ve İnan, *Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası*, s. 50-56, 90, 130.

mevkiinde kiremit fabrikası kurmak üzere ruhsat talebinde bulunmuş, aynı yıl Erzurum'da petrol aramak için kendisine ruhsat verilmiştir.¹² 1912 yılında Donanma Cemiyeti Trabzon Şubesi yönetim kurulu üyesi olan¹³ Kadri Efendi aynı yıl yapılan seçimlerde Hürriyet ve İtilaf Fırkası ikinci seçmenleri arasında yer almıştır.¹⁴ Rus işgali yıllarında İstanbul'da ticaretle uğraşmış,¹⁵ Trabzon'a döndükten sonra, 1918 yılında, idare meclisi üyeliğine seçilmiştir.¹⁶ Kisarna Maden Suyu'nun işletme hakkını da alan (1919)¹⁷ Kadri Efendi, Hilal-i Ahmer Cemiyeti Trabzon Şubesi Merkez Heyeti Başkanı olarak görev yapmasına ilave olarak Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti'nin (TMHMC) kurucu ekibinde de yer almıştır.¹⁸ Kadri Efendi, Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketinin de kurucularından olup 1925 yılında Trabzon Ticaret Odası İkinci Başkanı seçilmiştir.¹⁹

Çulhazade Hacı Kadri Efendi'den sonra Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin yönetim kurulu başkanlığına seçilen²⁰ Nemlizade (Hüseyin) Sabri Bey²¹ (1865²² -17 Mart 1938), Trabzon'un tüccar eşrafından Hacı Ahmet Efendi'nin oğludur. Nemlizade Şirketinin bölge sorumlusu olarak uzun süre Erzurum'da ticaretle meşgul olan ve bu süreçte bir süre Erzurum Ticaret ve Ziraat Odası Başkanı olarak da görev yapan²³ Sabri Bey, TMHMC'nin kurucularından olup ilk yönetim kurulunda yer almıştır.²⁴ Sabri Bey, 18 Ekim 1919 tarihinde Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin başkanlığına getirilmiş ve bu görevini, cemiyet yönetimine istifasını sunduğu 9 Ocak 1920 tarihine kadar sürdürmüştür.²⁵ TBMM için 1920 yılında yapılan ilk seçimlerde Trabzon'dan milletvekili

¹² *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO), 1159-86853; BOA, Dâhiliye Mektubi Kalemi (DH. MKT.), 2141-81.*

¹³ Köksal, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde", s. 530.

¹⁴ *Trabzon'da Meşveret*, S. 364, 14 Mart 1328 (27 Mart 1912).

¹⁵ *BOA, Hâriciye Nezâreti Umûr-ı Hukûkiye Muhtelite Müdüriyeti (HR. UHM.), 192-5.*

¹⁶ *BOA, Dâhiliye Nezâreti İdare-i Umumiye (DH.İ. UM.), 12-2.*

¹⁷ *BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.), 217-187.*

¹⁸ Faik Ahmet Barutçu, *Siyasî Hâtıralar, Millî Mücadeleden Demokrasiye*, yay. haz., Mustafa Everdi, Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 2001, s. 77.

¹⁹ *KA, Kutu: 160, Belge: 75, 21 Kânunusani 1335; Köksal, "Trabzon'da Dernekleşme", s. 187.*

²⁰ *KA, Kutu: 160, Belge. 313.1, 14 Kânunusani 1340 (1924); İstikbal, S. 1102, 13 Kânunusani 1340 (1924).*

²¹ Nemlizade Sabri Bey ile Nemlizade Hacı Osman Efendi amca çocuklarıdır. Jayne, L. Warner, *Turkish Nomad: The Intellectual Journey of Talat S. Halman*, London- New York: I.B. Tauris, 2017, s. VIII, 26-33.

²² Çeşitli kaynaklarda 1858 yılında doğduğu belirtilmekteyse de resmî belgelerde doğum yılı 1865 olarak yer almaktadır. Sema Yıldırım ve Behçet Kemal Zeynel, ed., *TBMM Albümü (1920-2010)*, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, 2010, s. 61.

²³ Murat Küçükogurlu, "Osmanlı Devleti Döneminde Erzurum Ticaret Odası: Açılış ve İlk Faaliyetler", *ETÜT Dergisi (Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi)*, 1 (Aralık 2020), s. 13. Sabri Bey Erzurum'da ticaret yaptığı dönemde görevini iyi şekilde yapmaya çalıştığının görülmesi, övgüye değer hizmetler yapması dolayısıyla 1897 yılında *rütbe-i salise* verilerek ödüllendirilmiştir. *BOA, İ.TAL (İrade Taltifat), 122-43. 1904 yılında da Erzurum'da hükümete ait hususlardaki hizmetlerinden dolayı sanii sınıf-ı sanisi rütbesini haiz olduğu anlaşılmasına nazaran terfian mütemayiz rütbesiyle tesriri kararlaştırılmıştır. BOA, DH. MKT., 870-49.*

²⁴ Mahmut Goloğlu, *Millî Mücadele Tarihi Birinci Kitap-Erzurum Kongresi*, Ankara: Nüve Matbaası, 1968, s.19; Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 42-43,77-79.

²⁵ Sabri Bey'den önce TMHC'nin başkanı olarak Murathanzade Ziya Bey görev yapmıştır. Cemiyetin yazışmalarından anlaşıldığına göre Murathanzade Ziya Bey'in merkez heyeti başkanı olarak yer aldığı son yazı 18 Eylül 1919 tarihidir. Bu tarihten sonra merkez heyeti üyeleri arasında Ziya Bey'in adı yer

seçilen²⁶ Sabri Bey, hastalığını gerekçe gösterip Ankara'ya gitmeyerek izinli sayılmış, ameliyatın ardından rahatsızlığının devam etmesi sebebiyle 23 Eylül 1920 tarihinde milletvekilliğinden istifa etmiştir.²⁷

Nemlizade Sabri Bey, Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin 1920 yılı sonlarında düzenlenen kongresinin ardından merkez heyetinin 26 Aralık 1920 tarihli toplantısında cemiyetin başkanlığına seçilmiştir. Sabri Bey'in başkanlığındaki bu yönetim kurulunda Doktor Tefvik Bey, Hacımüftüzade Temel Nücumi, Acente Sahibi Emin ve Hacı Panayot Efendiler yer almıştır. Bu heyet, 24 Mart 1922 tarihinde yapılan kongrenin ardından yenilenmiştir. Merkez heyeti üyelerinin 26 Mart günü gerçekleştirdiği toplantıda Nemlizade Sabri Bey yeniden başkanlığa seçilmiştir. Nemlizade Sabri Bey başkanlığında 6 Ocak 1924 tarihine kadar görevini sürdüren bu yönetim kurulunun diğer üyeleri ise ikinci başkan Yusuf Ziya Bey, kâtip Müftüzade Temel Nücumi Bey, veznedar Çolakzade Abdülhalim Bey, veznedar muavini Maarif Müfettişi Mahmud Muammer Bey, üyeler Sıhhiye Müdürü Hüsnü Bey, *İstikbal* gazetesi başmuharriri Faik Ahmet Bey, Ticaret Odası Reisi Hacı Hami Efendi, Eczacı Hacı Zühdü Bey, *İkbal* gazetesi sahibi Osman Nuri Efendi, Eczacı Mehmed Bey, Pertevpaşazade Münir Bey ve Operatör Doktor Nihad Sezai Bey'dir.²⁸

Trabzon'da ticaretle uğraşan ve çeşitli kurumların idare heyetlerinde de görev yapan Sabri Bey'in Millî Mücadele yıllarında Hilal-i Ahmer Cemiyeti başkanlığı sırasında oldukça etkin faaliyet içinde olduğu görülmektedir. Bu süreçte Sabri Bey'in başkanlığındaki cemiyet yönetimi gelir elde etmek amacıyla çeşitli müsamereler düzenlemiş, şehrin tüccar ve esnaf eşrafının desteğini almak için Trabzon basınına da etkili bir araç olarak kullanmıştır. Ankara Murahhaslığının Trabzon şubesinin 1918-1922 yılları arasındaki zaman dilimindeki gelir-gider durumuna dair yaptığı değerlendirmede mevcut tablo Trabzon'un ekonomik potansiyeline uygun bulunmasa da bölgenin işgale uğraması ve muhacirlik nedeniyle halkın maddi ve manevi olarak oldukça zarar görmesi gibi etkenler dikkate alarak *takdire şayan* görülmüştür.²⁹

almamaktadır. Cemiyetin 20 Eylül 1919 tarihli resmî bir yazısına göre merkez heyeti üyeleri; Hüseyin (Kazazzade), İzzet (Eyübzade), Ahmet (Barutçuzade), Emin (Hatipzade) ve Sabri (Nemlizade) Bey'den oluşmaktadır. Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 198, 210, 231, 233, 252.

²⁶ *İstikbal*, S. 129, 13 Nisan 1336 (1920).

²⁷ Halit Eken, *Bir Millî Mücadele Valisi ve Anıları: Kapancızâde Hamit Bey*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008, s. 137-138.

²⁸ *İstikbal*, S. 564, 21 Mart 1338 (1922); KA, Kutu: 160, Belge: 102.1; KA, Kutu: 160, Belge: 102.1, 4 Mayıs 1338; KA, Kutu: 160, Belge: 313.2, 14 Kânunusani 1340 (1924).

²⁹ Köksal, "Trabzon'da Dernekleşme", s. 149. Millî Mücadele yıllarında Hilal-i Ahmer Cemiyeti Trabzon Şubesinin geniş kitlelere ulaşmasında özellikle yönetim kurulunda yer alan ve ticaretle uğraşan eşrafın katkısı dikkate değerdir. Gerek savaş ve muhacirlik sürecinin ortaya çıkardığı olumsuzlukları gidermek gerekse genel merkeze destek olacak şekilde gelir elde etmek üzere faaliyete başlayan cemiyetin ilk toplantısında bölgede yaygın olan salgın hastalıkları önlemek üzere uygulanacak tedbirler görüşülmüştür. Cemiyet binasında 25 Ekim 1918 tarihinde yapılan bu toplantıya (başkan) Nemlizade Hacı Osman Efendi, Eyüpzade İzzet Efendi ve Kofidi Efendi ile tüccarlardan Hatipzade Mustafa Efendi, Kitapçızade Mehmet Efendi, Doktor Bahri Bey ve Darümuallimin Müdürü Mustafa Reşit Bey katılmıştır. Toplantıda, kadınlar ve erkekler için ayrı frengi hastaneleri açılması kararı alınmıştır. Hikmet Öksüz ve Veysel Usta, *Mustafa Reşit Tarakçıoğlu: Hayatı, Hatıratı, Trabzon'un Yakın Tarihi ve Yassıda Mektupları*,

Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin 1924 yılı kongresi sonrasında da başkanlığa seçilen Sabri Bey, sonraki yıllarda cemiyet yönetiminde yer almamıştır.³⁰ Sabri Bey, 1924 ve 1925 yıllarında Trabzon Ticaret ve Sanayi Odasının yönetim kurulu üyesi olup 1924 yılında kurulan Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketinin de müteşebbis heyetinde yer almıştır. Şirketin üretime başladığı 1929 yılında yönetim kurulu başkanı, 1932'de de yönetim kurulu üyesi seçilmiştir.³¹

Millî Mücadele yıllarında kurulan bir başka sosyal yardım cemiyeti Himaye-i Etfal Cemiyeti Trabzon Şubesidir. Savaş yıllarında ebeveynlerini kaybeden kimsesiz ve muhtaç durumdaki çocukları korumak amacıyla 30 Haziran 1921'de Ankara merkezli kurulan cemiyete bağlı bir şube olarak oluşturulan Himaye-i Etfal Cemiyeti Trabzon Şubesinin açılışı 1922 yılı Nisan ayında gerçekleşmiştir. Kurucu üyelerin Fırka Karargâhı'nda yaptığı toplantıda ilk yönetim kurulu seçilmiştir. İlk yönetim kurulu başkan Hatipzade Emin Efendi, ikinci başkan Hacıalihafızade Hakkı Efendi, muhasip Hacıizzetade Hasib Efendi, kâtip Hatipzade Mustafa Efendi ve veznedar Subaşızade İhsan Efendi'den oluşturulmuştur.³²

Trabzon Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kurucularından olup ilk yönetim kurulu başkanı seçilen Hatipzade Emin Efendi (1865-7³³) çeşitli medreselerde hocalık yaptıktan sonra II. Meşrutiyet Dönemi'nin başında Trabzon Müftüsü olarak görev yapmıştır. Kısa süren bu görevini 1908 seçimlerinde Trabzon milletvekili seçildiği için bırakarak Meclis-i Mebusanda yer almıştır.³⁴ Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında teşkilatına başlanan

---

Trabzon: Serander Yayınları, 2018, s. 179. Sonraki yıllarda da muhtaç durumdaki Trabzon ahalisinin yardımına koşan cemiyet yönetimi, üye aidatlarının yanı sıra müsamere, konser, piyango gibi etkinlikler düzenlemiş, rozet ve kartpostal satışları ile varlıklı tüccar ve esnafın bağışları gibi farklı kanallardan gelir elde etmiştir. Gelirlerin bir kısmı genel merkeze ulaştırılmış, bir kısmı ise bölgedeki muhtaç kişilere harcanmıştır. Bu süreçte ayrıca Büyük Taarruz'un ardından orduya destek sağlamak amacıyla bölge halkından aynı ve nakdî yardım toplayan cemiyet aynı zamanda Rusya'dan (Kırım) gelen mültecilere ve Yunanistan'dan gelen mübadillere de yardım elini uzatmıştır. Cemiyetin 1918-1923 yılları arasındaki gelir elde etme ve yardım faaliyetleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Köksal, "Trabzon Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti", s. 170-174, 183-185.

³⁰ 1925 yılında Ragıp Bey'in başkanlığındaki yönetim kurulu göreve gelmiştir. Bu kurulun faaliyetleri 6 Kasım 1925 tarihinde Trabzon Valisi'nin öncülüğünde diğer kurum ve cemiyet temsilcilerinin katılımı ile yapılan bir toplantıda değerlendirilerek oldukça sönük olduğu tespitinde bulunulmuştur. Daha sonraki günlerde cemiyetin merkez heyeti üyelerinin yaptığı bir başka toplantıda başkanlığa Doktor Mehmet İbrahim (Okman) Bey seçilmiştir. Mehmet İbrahim Bey sonraki yıllarda da birkaç kez Trabzon Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti Yönetim Kurulu Başkanı seçilmiştir. Bkz. Köksal, "Trabzon Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti", s. 174-197.

³¹ Öksüz, Usta ve İnan, *Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası*, s. 95-96, 129; Murat Küçükuşurlu, "Visera (Işıklar) Santrali ve Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketi'nin Faaliyetleri", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 10 (2011), s. 103; Muzaffer Başkaya, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Trabzon'da Ekonomik Hayat (1923-1950)*, Trabzon: Serander Yayınları, 2015, s. 81, 305.

³² *İstikbal*, S. 579, 7 Nisan 1337 (1922).

³³ Çeşitli kaynaklarda 1918 yılında vefat ettiği bilgisi mevcutsa da bu bilgi doğru olmayıp Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar çeşitli faaliyetlerde adına rastlanmaktadır. 1918 yılında öldüğüne dair kaynaklar için bkz. Güneş, *Türk Parlamento Tarihi*, s. 579; Bal, *Trabzonlu Ünlü Simalar*, s. 520.

³⁴ Kudret Emiroğlu, "II. Meşrutiyet I. Dönem Meclis-i Mebusan'ında Trabzon Milletvekilleri", *Trabzon*, 5 (Aralık 1991), s. 14-20; Rahmi Çiçek, "Osmanlı Taşra Kenti Trabzon'da Siyaset (1908-1914)", *Uluslararası Osmanlı Tarihi Sempozyumu (8-10 Nisan 1999) Bildirileri*, yay. haz. Turan Gökçe, İzmir: Türk Ocakları İzmir Şubesi Yayınları, 2000, s. 543; Ahmet Köksal, "Trabzon Müftüsü Ahmed Mahir Efendi ve Faaliyetleri (1867-1924)", *I. Uluslararası Karadeniz Tarihi Sempozyumu (12-14 Aralık 2019) Bildiriler Kitabı*, ed., Kenan İnan ve Deniz Çolak, Trabzon: Avrasya Üniversitesi Yayınları, 2020, s. 560.

TMHMC'nin kurucuları arasında yer almış, ilk merkez heyetinde ve ilk nizamnameyi hazırlayan encümende görev yapmıştır. Emin Efendi, TMHMC'nin ilk kongresinde alınan karar gereğince İstanbul'a gönderilmek üzere belirlenen 5 kişilik heyete de seçilmiş,³⁵ bu heyetin bir üyesi olarak İstanbul'da temaslarda bulunmuştur.³⁶ Bu süreçte TMHMC Merkez Heyeti üyelerinden biri olan Emin Efendi Erzurum Kongresi sonrasında, 7 Ekim 1919 tarihinde, *meşguliyetlerinin çokluğu sebebiyle* görevinden istifa etmiştir.³⁷ Bununla birlikte cemiyetin geçirdiği soruşturmanın ardından 1922 yılında kurulan 8 kişilik *müteşebbis heyet* içerisinde Nemlizade Sabri Bey ile birlikte görev alan kişilerdendir.³⁸ Trabzon'da ticaretle uğraşan ve Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketinin kurucularından³⁹ biri olan Emin Efendi deniz taşımacılığı amacıyla İstanbul'da kurulan Kırzade Şevki⁴⁰ ve Şürekâsı Şirketinin Trabzon acenteliğini de yapmıştır.⁴¹ Hatipzade Emin Efendi Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin 1924 yılı yönetim kurulunda da veznedar olarak görev almıştır.⁴²

Hatipzade Emin Efendi başkanlığındaki yönetim kurulu 6 Nisan 1923 tarihinde yapılan ilk kongrede değiştirilmiştir. Başkanlığa Sıhhiye Müdürü Dr. Abdülvahap Bey, kâtipliğe İlköğretim Müfettişi Mahmut Muammer Bey, veznedarlığa Zeytinlik Mektebi (1928 yılından sonraki adıyla Cudibey İlkokulu) Müdürü Emin Bey, üyeliğe Kazancızade Hüseyin Bey getirilmiştir.⁴³

Cemiyet'in yönetim kurulu başkanı olarak seçilen⁴⁴ Abdülvahap (Önemli) Bey 1929 yılına kadar bu görevini sürdürmüştür. Aynı zamanda 1925 ve 1926 yıllarında Trabzon Hilal-i Ahmer Cemiyeti yönetim kurulunda da görev almıştır.⁴⁵

Himaye-i Etfal Cemiyeti Trabzon Şubesinin Millî Mücadele yıllarında görev yapan yönetim kurullarında daha ziyade Trabzon'un tüccar eşrafı ön plana çıkmış, sonraki yıllarda tüccar üyelerin yanı sıra doktor, öğretmen, memur gibi farklı mesleklerden kişiler de yönetimde yer almıştır.⁴⁶

³⁵ Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 43-47, 69-73.

³⁶ Sabahattin Özel, *Millî Mücadelede Trabzon*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s. 64-65.

³⁷ Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 223.

³⁸ *İstikbal*, S. 593, 24 Nisan 1338 (1922).

³⁹ Öksüz, Usta ve İnan, *Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası*, s. 129.

⁴⁰ Şevki Bey, Trabzon eşrafından Kırzade Hacı İsmail Efendi'nin oğludur. Osman Öndeş, *Türk Armatörleri Tarihi*, II. Cilt, İstanbul: İmeak Deniz Ticaret Odası Yayınları, 2016, s. 80.

⁴¹ *Yeni Yol*, S. 230-330, 19 Eylül 1341 (1925).

⁴² KA, Kutu: 160, Belge. 313.1, 14 Kânunusani 1340; *İstikbal*, S. 1102, 13 Kânunusani 1340 (1924).

⁴³ Bu kurulun 1924 yılı başında istifa etmesinin ardından yeni bir yönetim kurulu oluşturulması amacıyla Trabzon Valisi'nin başkanlığında Ticaret Kulübünde bir toplantı yapılmıştır. *İstikbal*, S. 1113, 29 Kânunusani 1340 (1924). Cemiyetin başkanlığına getirilen Abdülvahap Bey 1929 yılına kadar Himaye-i Etfal Cemiyeti Trabzon Şubesi Başkanı olarak görev yapmıştır. Cumhuriyet Odabaşoğlu, der., *Trabzon: Belgelerle Millî Mücadele Yılları (1919-1923)*, Trabzon: Top-Kar Matbaacılık, 1990, s. 405. 1929-1932 yılları arasında bu göreve Ali Rıza (Işıl) Bey getirilmiştir. *TBMM Arşivi*, Tercüme-i Hal Varakası (Ali Rıza Işıl), Dönem: VIII, Sicil No: 1491.

⁴⁴ Köksal, "Trabzon'da Dernekleşme", s. 138.

⁴⁵ Köksal, "Trabzon Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti", s. 165-166.

⁴⁶ Köksal, "Trabzon'da Dernekleşme", s. 71-84, 134-163.

Millî Mücadele yıllarında fazla etkinlik gösteremeyen Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin bu süreçte gerçekleştirdiği ilk faaliyet kuruluşundan kısa süre sonra şehit çocuklarını korumak amacıyla Trabzon Askerlik Şubesi ile işbirliği yapılarak şehirdeki şehit çocuklarının tespit edilmesi yönündeki çalışmalarıdır. Bu amaçla Trabzon Askerlik Şubesi Başkanlığı tarafından bir gazete ilanı verilerek 1922 yılında Sakarya Meydan Harbi'nde şehit düşmüş subay ve erlerin erkek ve kız çocuklarının cemiyet tarafından korumaya alınarak eğitim-öğretimlerinin sağlanacağı, dolayısıyla miktarlarının tespiti amacıyla şubeye müracaatları istenmiştir.⁴⁷ Daha sonraki süreçte maddi imkânsızlıklar ve yönetim kurullarının etkisiz oluşu gibi etkenlerle fazlaca faaliyet gerçekleştirilememiştir. Yönetim kurulu hemen hemen hiç toplantı yapmadığı gibi genel merkez ile de gerektiği şekilde iletişim kurulmamıştır. Yaklaşık 2 yıl devam eden bu durum karşısında Trabzon Vilayat-ı Şarkıye Hekimler Birliği tarafından valiliğe yapılan başvuru ile cemiyetin yönetimini üstlenmek üzere izin istenmiştir.⁴⁸

3. Millî Mücadele Yıllarında Trabzon'da Kurulan Kültür, Mesleki Dayanışma ve Spor Cemiyetlerinde Öncü Kadrolar

Trabzon'da eğitim ve kültür alanında katkıları bulunan kurumların başında öğretmen teşkilatı yer almaktadır. Bu alanda öncü kişilerin başında da Mustafa Reşit (Tarakçıoğlu) Bey gelmektedir.

Trabzon'un köklü ailelerinden Tarakçıoğullarına mensup olan Mustafa Reşit Bey, (1892-1969) lise öğrenimini 1911 yılında tamamlamış, aynı yıl İstanbul Darülmuallemi'ne kayıt yaptırmıştır. Fakat Balkan Savaşlarının başlamasıyla gönüllü olarak cepheye katılmış, savaş sonunda eğitimine devam etmek için okuluna dönmüşse de bu kez I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile ihtiyat zabiti olarak Erzincan'a gitmiştir. Mustafa Reşit Bey, yarım kalan eğitimini 6 Mayıs 1916 tarihinde tamamlayarak Darülmuallemin Tabiiyye (Biyoloji) bölümünden mezun olmuştur. Mustafa Reşit Bey, ilk memuriyetine henüz İstanbul Darülmuallemi'nini bitirmeden, 1915 yılında, Trabzon Darülmuallemi'nde yedek öğretmen olarak başlamıştır. Mezun olduktan sonra savaş yılları içerisinde önce İzmir, ardından Niğde Darülmualleminlerinde Fizik-Kimya öğretmeni olarak görev yapmıştır. Trabzon'un Rus işgalinden kurtuluşunun ardından Ekim 1918'de işgal süresince kesintiye uğrayan eğitim-öğretim faaliyetlerini başlatmak amacıyla tayin isteyerek Trabzon Darülmuallemin Müdürü ve Fizik-Kimya Öğretmeni olarak göreve başlamıştır.⁴⁹

Mustafa Reşit Bey, bu yıllarda öncelikle Trabzon Darülmualleminin yeniden faaliyete geçmesi için bizzat çaba göstererek Zağanos Mahallesi'nde bir binanın tahsis edilmesini sağlamış, aynı zamanda kişisel ilişkilerini de kullanarak müracaat ettiği çeşitli asker ve memur görevlilerinin katkısı ile sağladığı maddi desteklerle gündüzlü eğitim veren bu okulu Maarif Nezaretinden destek almadan yatılı eğitim verecek hale getirmiştir.

⁴⁷ *İstikbal*, S. 615, 19 Mayıs 1338 (1922).

⁴⁸ *İstikbal*, S. 1336, 17 Teşrinisani 1340 (1924).

⁴⁹ Öksüz ve Usta, *Mustafa Reşit Tarakçıoğlu*, s. 24.

Trabzon Darülmualiminin yatılı olarak eğitim vermesi yalnızca Trabzon için değil, eğitim faaliyetlerinin aksadığı çeşitli bölgelerdeki halkın da eğitim ihtiyacını karşılamıştır. Bu kapsamda Yunan işgaline uğrayan ve cephede savaşların devam ettiği İzmir ve Eskişehir Darülmualiminlerindeki bazı öğrenciler de eğitimlerine devam etmek amacıyla Trabzon'a gelmiştir. Aynı şekilde Azerbaycan Şura Hükûmeti'nin dağıtılmasıyla Bakü'deki Darülmualimin öğrencileri de Trabzon'a gönderilmiştir.⁵⁰

Mustafa Reşit Bey, savaş yılları içinde öğretmenlerin ödenmeyen maaşları meselesini çözmek için de çaba harcamıştır. Bu kapsamda 1919 yılı Nisan ayında Erzurum'a gitmek üzere Trabzon'a uğrayan Kazım Karabekir Paşa'yı ziyaret edip konu hakkında yaptığı görüşmenin ardından kendisinden aldığı destekle askeriyeye ait olup kullanılmayan eşyaların satışından elde edilen gelirle öğretmenlerin iki aylık maaşlarının ödenmesini sağlamıştır.⁵¹

Millî Mücadele yıllarında bir eğitimci olarak öncelikle görevli olduğu Darülmualiminin ihtiyaçlarını karşılamak için çaba sarf eden Mustafa Reşit Bey aynı zamanda vilayetin genelinde mevcut olan başta eğitim olmak üzere çeşitli sorunlara dair Trabzon eşrafi ile birlikte çareler aramıştır.⁵² Mustafa Reşit Bey, eğitimci kişiliğinin de etkisiyle muhacirlik yıllarının ve ardından mütareke sürecinin Trabzon halkı üzerinde oluşturduğu travmayı gidermek, halka yeniden güven duygusu aşılacak üzere Trabzon'da göreve başladığı 1918 yılı sonbaharından itibaren toplumun önderi olarak ön plana çıkan kişilerdendir. Bu bağlamda teşkilatçı özelliği daha ilk günlerden itibaren faaliyetlerine yansımıştır. Hatıralarında belirttiğine göre Trabzon'da henüz bir dernek (Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Millîye Cemiyeti) kurulmamışken kendisinin öncülüğünde teşkil edilen Trabzon Muallimler ve Muallimler Cemiyeti vilayetin ve ülke meselelerinin konuşulduğu bir yer olmuştur.⁵³ Hatıralarında kesin tarihi belirtilmemişse de bu cemiyetin 1918 yılı sonlarında kurulduğu anlaşılmaktadır. Nizamnamesini bizzat Mustafa Reşit Bey'in kaleme aldığı cemiyetin oldukça geniş bir misyon üstlendiği Mustafa Reşit Bey'in şu sözlerinde de ortaya konulmaktadır: "1919 ve 1920 yılları bu cemiyette yalnız öğretmenlerin hakları değil, Türk milletinin istiklal ve sonradan inkılap hak ve vazifelerini de korumuştuk. Erkek muallimlerin bu sahalardaki hizmetleri unutulmayacak kadar mübarek ve hayati olmuştur."⁵⁴

⁵⁰ Öksüz ve Usta, *Mustafa Reşit Tarakçıoğlu*, s. 53-55.

⁵¹ Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, *Trabzon'un Yakın Tarihi*, Trabzon: Karadeniz Üniversitesi Basımevi, 1986, s.35-36; Öksüz ve Usta, *Mustafa Reşit Tarakçıoğlu*, s. 55, 187-188.

⁵² Öksüz ve Usta, *Mustafa Reşit Tarakçıoğlu*, s. 179.

⁵³ Cemiyet, ilk olarak Ortahisar'da bir dükkânda faaliyete başlamış, birkaç ay sonra Darülmualimine bitişik bir başka binanın yanına nakledilmiştir. Mustafa Reşit Tarakçıoğlu'nun anılarından anlaşıldığına göre İttihat ve Terakki Cemiyeti Trabzon Şubesi ileri gelenleri (Hacı Ahmet Efendi, Hafız Mahmut ve Halim Efendiler gibi) Trabzon Muallimler ve Muallimler Cemiyetinde bir araya gelerek ülke meselelerini konuşmuşlar, bu görüşmeler sonucunda Trabzon'da siyasi bir cemiyet kurulmasını kararlaştırmışlardır. Tarakçıoğlu, *Trabzon'un Yakın Tarihi*, s.43-44. Trabzon Muallim ve Muallimler Cemiyeti sonraki yıllarda da üye olsun olmasın şehrin bütün eğitimcilerinin ve ilim irfan sevenlerinin buluşma yeri olmuştur. *İstikbal*, S.191, 21 Teşrinisani 1336 (1920).

⁵⁴ Tarakçıoğlu, *Trabzon'un Yakın Tarihi*, s. 42; Öksüz ve Usta, *Mustafa Reşit Tarakçıoğlu*, s. 56.

Trabzon Muallimler ve Muallimler Cemiyeti'nin ilk yönetim kurulu Mustafa Reşit Bey başkanlığında Tarih-Coğrafya Muallimi Halil Nihat, İlköğretim Müfettişi Mahmut Muammer, Pedagoji ve Ders Uygulama Öğretmeni Hıfzırrahman Raşit Bey, Tatbikat (Uygulama) Okulu Başöğretmeni Mehmet Salih Bey ve Zeytinlik İlkokulu Başöğretmeni Halit Bey'den oluşturulmuştur. Yönetim kurulu, Millî Mücadele yıllarının başından itibaren Trabzon ve mülhakatında yer alan okulların ders kitaplarını İstanbul'dan getirterek önemli bir eğitim ihtiyacını karşılamıştır. Bu kitapların okullara satışından elde edilen kârlarla muhtaç durumdaki öğretmenlerin sağlık masrafları, ilaç giderleri, yakacak ve giyecek ihtiyaçları sağlanmış, gerektiğinde ise borç para verilmiştir.⁵⁵

Mustafa Reşit Bey önderliğindeki öğretmen teşkilatı 1920 yılından itibaren Ankara merkezli yapıya bağlı olarak yeniden şekillenmiştir. Trabzon'da görev yapan kadın ve erkek yaklaşık 60 öğretmen Temmuz 1920'de Ankara'da kurulan teşkilata dâhil olmak üzere 16 Eylül 1920 tarihinde Darümuallimi'nde toplantı yaparak kâtib-i umumîliğe Darümuallimin Müdürü Mustafa Reşit Bey, meclis-i idare azalıklarına Sultani Müdürü Şevki Bey, Sultani Edebiyat Öğretmeni Murad Bey, Türkçe Öğretmeni Baha Bey ve İlköğretim Müfettişi Mahmud Muammer Bey'i seçmiştir. Cemiyet'in nizamnamesi ve halka hitaben düzenlenen beyannamesi dönemin yerel basınında da yer bulmuştur.⁵⁶

Muallim ve Muallimler Cemiyeti'nin Millî Mücadele yıllarındaki en etkili faaliyetlerinden biri halka yönelik gece dersleridir. Nizamnamede yer alan amaçlar doğrultusunda halka ve bilhassa köylere millî, sıhhî, iktisadî ve irfanî irşadatta bulunmak üzere düzenlenen bu dersler Zağanos'taki cemiyet binasında verilmiştir. Şehirdeki çeşitli okullarda görev yapan öğretmenlerin verdiği Hat, Hesap, Ulum-ı Diniyye, Kitabet, Kavaid ve İmla, Elifba ve Keman dersleri ile başlayan bu programa, istek üzerine Ud dersleri de eklenmiştir.⁵⁷ Trabzon'da halk eğitiminin bir başka örneği ise cemiyetin 1922 yılında ticaret erbabına yönelik açtığı Usul Defteri ve Malumat-ı Tüccariye dersleridir. Cemiyet yönetimi, şehrin iktisadi yaşamına hizmet etmek amacıyla teorik ve uygulamalı olarak düzenlenen bu derslere tüm ticaret erbabının katılmasını tavsiye etmiştir.⁵⁸

Trabzon'da kültür ve sanat hayatının canlı tutulmasında etkin bir rol üstlenen cemiyette hemen her hafta gerçekleştirilen çeşitli müsamerelerde kimi zaman konferanslar da verilerek halkın bilgisi ve bilinç düzeyi artırılmaya çalışılmıştır. Örneğin 20 Ocak 1922 akşamı gerçekleştirilen müsamere öncesinde Mustafa Reşit Bey tarafından gelecek neslin yetiştirilmesi konusunda konferans verilmiştir. Sonraki haftalarda düzenlenen müzikli müsamerelerde ise Trabzon tarihi araştırmacısı Mehmet Murad Bey, Eski Maarif Memuru Ahmet Efendi, *İstikbal* gazetesi başyazarı Faik Ahmet Bey ve İbrahim Cûdi Efendi gibi çeşitli mesleklere haiz kişiler konferans, konuşma ve sohbet tarzında

⁵⁵ Tarakçıoğlu, *Trabzon'un Yakın Tarihi*, s.43.

⁵⁶ *İkbal*, S. 603-70, 22 Eylül 1336 (1920); *İkbal*, S. 604-71, 28 Eylül 1336 (1920); *İkbal*, S.605-72, 2 Teşrinievvel 1336 (1920); *İstikbal*, S.177, 3 Teşrinievvel 1336 (1920).

⁵⁷ *İstikbal*, S. 251, 16 Mart 1337 (1921).

⁵⁸ *İstikbal*, S. 564, 21 Mart 1338 (1922).

etkinliklerle katkı sağlamışlardır. Cemiyet yönetimi bu süreçte kültür ve sanat faaliyetlerine de önem vermiş, müsamerelerde çeşitli müzik aletlerinin kullanıldığı konserler verilmiştir.⁵⁹

Muallimler ve Muallimeler Cemiyeti'nin Millî Mücadele yıllarında dikkat çekici bir başka faaliyeti de gençliğin potansiyel kuvveti dikkate alınarak her an cepheye sevk edilecek tarzda bedensel olarak eğitilmesi amacıyla 1916 yılından itibaren İstanbul'da⁶⁰ düzenlenen İdman Bayramı kutlamalarının Trabzon'da da düzenlenmesine ön ayak olmasıdır. Şehirde halkın millî duygularını coşkun hale getirmede etkili olan bu kutlamaların ilki 29 Nisan 1921 tarihinde düzenlenmiştir.⁶¹ Muallimler ve Muallimeler Cemiyeti ve Fırka Kumandanlığının işbirliği ile⁶² yapılan kutlama programı şehirdeki bütün okullar, çeşitli kurum, kuruluş, asker, memur, esnaf, tüccar ve halkın katılımı ile İnönü (Kavakmeydanı) Meydanı'nda gerçekleştirilmiştir.⁶³ Diğer yandan Millî Mücadele yıllarında eli silah tutan gençlere askerî eğitim verilmesi ve bu gençlerin her an cepheye hazır ve dinamik şekilde olması amacıyla Trabzon Darümuallimin öğrencilerinden ve Trabzon Öksüzler Yurdu'ndaki çocuklardan seçilerek oluşturulan ve kumandanlığını Trabzon Topçu Kumandanı Albay Hüseyin Avni Bey'in yaptığı Gençler Alayı'nın (Çocuk Alayı) kumandan yardımcılığı görevi 27 Aralık 1921 tarihinden itibaren Mustafa Reşit Bey tarafından üstlenilmiştir. Söz konusu Alay, haftanın belli günlerinde bandosunun da eşliğiyle Boztepe, Soğuksu ve Ayasofya sırtlarında talim yapmıştır. Alayın şehir içinden geçişi halkı heyecanlandırmış, alkışlarla karşılanmıştır. Bu durum aynı zamanda Millî Mücadele'nin en zor günlerinde Trabzon halkına güven ve ümit vermiştir. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın ardından terhis olan Trabzonlu bazı ihtiyat zabıtları de Uzunsokak'ta bir cemiyet kurmuşlardır. Cemiyet'in en aktif üyeleri Ömer Fevzi (Eyüpoğlu), M. Hayri (Eyüpoğlu), Hüseyin Avni, Fevzi, Mehmet Kemal, Ziraatçı Kazım ve

⁵⁹ Köksal, "Trabzon'da Dernekleşme", s. 430-432.

⁶⁰ İdman Bayramı kutlamaları ilk olarak Selim Sırrı (Tarcan) Bey'in teşebbüsüyle I. Dünya Savaşı yıllarında başlatılmıştır. Gençlik ve Spor Bayramı'nın öncülerinden olan ilk İdman Bayramı 29 Nisan 1916 tarihinde İstanbul Kadıköy'de İttihat Spor Kulübünün çayırında düzenlenmiştir. Bengül Salman Bolat, *Millî Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2012, s.30-31; Hıfzırahman Raşit Öymen'in anılarına göre 1917 yılında İstanbul'da yapılan ikinci kutlama törenini izleyenler arasında Mustafa Kemal Paşa da yer almıştır. Mehmet Ö. Alkan, "Osmanlı İdman Bayramı'ndan Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı'na (En Doğru Bildiğimizden Kuşkulamak-6)", *Toplumsal Tarih*, 211(Temmuz 2011), s. 30-33.

⁶¹ Trabzon'da gerçekleşen bu bayramın fikrî altyapısının Muallimler ve Muallimeler Cemiyeti Başkanı Mustafa Reşit Bey ve yine aynı cemiyetin kurucularından Hıfzırahman Raşit Bey'e ait olması muhtemeldir. Zira her ikisi de I. Dünya Savaşı yıllarında İstanbul'da Darümuallimin'de öğrenci olarak bulunmuş ve İstanbul Darümuallimini'nin öncülüğünde yapılan ilk kutlamalara şahit olmuşlardır. Bu iki eğitimcinin bu geleneği Trabzon'da da yaşatmak istedikleri anlaşılmaktadır. Ertesi yıl (1922) Trabzon'da *İdman Bayramı* adıyla bir kutlama yapıldığına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bununla birlikte TBMM tarafından 2 Mayıs 1921 tarihinde kabul edilen *23 Nisanın Millî Bayramı Adına Dair Kanun* kapsamında 23 Nisan 1922 tarihinde Trabzon'da da *Millî Bayram* adı altında kutlama yapılmıştır. Güzelhisar'da yapılan bu ilk törende Darümuallimin Müdürü Mustafa Reşit Bey günün anlam ve önemine dair bir konuşma yapmıştır. *İstikbal*, S. 593, 24 Nisan 1338 (1922). Trabzon'da *İdman Bayramı* adıyla bir diğer kutlama İdman Ocağı spor kulübü tarafından 9 Mayıs 1924 tarihinde Nemlizadeler Sokağı'nda yer alan İl Özel İdare Binası'nın bahçesinde düzenlenmiştir. *İstikbal*, S. 1183, 11 Mayıs 1340 (1924).

⁶² *İstikbal*, S. 288, 27 Nisan 1337 (1921).

⁶³ *İstikbal*, S. 291, 1 Mayıs 1337 (1921).

Mehmet Salih Beylerdir. Halkın silahlandırılması için çalışan İhtiyat Zabıtları Cemiyeti üyeleri de olası saldırılara karşı halkın mukavemet edebilmesi için Boztepe sirtlarında, Kavak Meydanı ve Ayasofya semtlerinde yapılan talimlere destek olmuşlardır.⁶⁴

Trabzon aydınları gençliğin sağlam bir vücuda sahip şekilde yetiştirilmesine, her an dinamik ve hazır halde olmasına önem vermiş, bu yönde çalışmaların bir neticesi olarak cephede savaşların devam ettiği en sıkıntılı günlerde spor kulüpleri de oluşturmuştur. Bu kapsamda Millî Mücadele yıllarında Trabzon'da kurulan ilk kulüp İdman Ocağıdır. İdman Ocağı kulübü Trabzon Sultanisi İngilizce Öğretmeni Subaşızade Münir Pertev Bey'in konağında bir araya gelen bir grup öğretmenin ve esnaftan bazılarının katılımıyla⁶⁵ sarı-kırmızı renkler altında 20 Ocak 1921 tarihinde kurulmuştur. İdman Ocağının ilk idare heyeti; Sultani İngilizce Öğretmeni Pertevpaşazade Münir (başkan),⁶⁶ Darülmüallimin Fenn-i Terbiye Öğretmeni Hıfzırrahman Raşit (genel sekreter), Sultani Fransızca Öğretmeni Burhanettin (veznedar), Darülmüallimin Terbiye-i Bedeniye Öğretmeni Sami (idare müdürü), Hacıyusufzade Ali (umumi kaptan), Yunuszade Tefik (üye) ve Subaşızade Kemal Bey (üye)'den oluşmuştur.⁶⁷

İdman Ocağı'nın kuruluşundan kısa bir süre sonra 17 Şubat 1921 tarihinde⁶⁸ Muallimler ve Muallimler Cemiyeti bünyesinde İdman Grubu adıyla bir başka spor kulübü oluşturulmuştur.⁶⁹ Kulübün kurucuları Muallimler Cemiyeti Başkanı Mustafa Reşit Bey, İdare Heyeti Üyesi Mahmut Muammer Bey, Sultani öğretmenlerinden Lütfi Bey, Mustafa Bey, Celaleddin Avni Bey, Eczacı Hakkı Bey, Agâh Bey, Darülmüallimin Müzik Öğretmeni Süleyman Bey, Lütfi Bey, Cahit Bey, Burhan ve Kenan Bey'dir.⁷⁰ Millî Mücadele yıllarında İdman Grubu ve İdman Ocağının ortaya koyduğu rekabet ve gerçekleştirilen spor faaliyetleri halkın moralini yüksek tutmada etkili olmuştur.⁷¹

⁶⁴ Tarakçıoğlu, *Trabzon'un Yakın Tarihi*, s. 41-42, 64; Öksüz ve Usta, *Mustafa Reşit Tarakçıoğlu*, s. 29. Trabzon İhtiyat Zabıtları Cemiyeti Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında terhis edilen bazı ihtiyat zabıtları tarafından, üyeleri arasında dayanışmayı sağlamak üzere Mart 1919'da kurulmuştur. Cemiyetin ilk başkanı Mehmed Kemal Bey'dir. Bu görevini Millî Mücadele yılları boyunca devam ettiren Mehmed Kemal Bey, 1924-1925 yılları arasında Darüleytam Müdürlüğü görevinde de bulunmuştur. Bu süreçte ayrıca İstiklal Harbi ihtiyat zabıtları de 1923 yılı yazında Ankara merkezli yapının bir şubesi olmak üzere Trabzon İhtiyat-ı Zabitan Cemiyetini kurmuştur. Köksal, "Trabzon'da Dernekleşme", s. 459-461.

⁶⁵ Sevecen Tunç, *Trabzon'da Futbolun Toplumsal Tarihi: Mektepliler, Münevverler, Meraklılar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s.35.

⁶⁶ Münir Bey, İdman Ocağı yönetim kurulunun süresinin dolması üzerine 1923 yılı Şubat ayında yapılan seçimle yeniden kulüp başkanlığına getirilmiştir. *İstikbal*, S. 852, 27 Şubat 1339 (1923).

⁶⁷ Hikmet Öksüz, Veysel Usta ve Atilla Alp Bölükbaşı, *Trabzon'da Spor*, C. 1, İstanbul: Seçil Ofset, 2011, s. 88; Köksal, "Trabzon'da Dernekleşme", s. 540.

⁶⁸ İdman Grubunun kuruluş çalışmaları İdman Ocağının kuruluşundan bir hafta sonra başlamıştır. İdman Ocağının kuruluş sürecinde kulübün müstakil şekilde oluşturulması konusunda Muallimler ve Muallimler Cemiyeti üyeleri arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmış ve neticede müstakil bir kulüp şeklinde kurulmasına karar verilmiştir. İdman Grubu ise İdman Ocağının aksine, cemiyetin himayesinde kurulmuştur. İdman Grubunun Muallimler ve Muallimler Cemiyeti bünyesinde kurulması yönünde görüşleri ağır basan üyeler arasında Mahmut Muammer Bey (Yarımbıyık) ve Mustafa Reşit (Tarakçıoğlu) Bey yer almıştır. *İstikbal*, S. 211, 28 Kânunusani 1337 (1921); Öksüz, Usta ve Bölükbaşı, *Trabzon'da Spor*, s. 95.

⁶⁹ *İstikbal*, S. 345, 5 Temmuz 1337 (1921).

⁷⁰ Öksüz, Usta ve Bölükbaşı, *Trabzon'da Spor*, s. 95.

⁷¹ Millî Mücadele yıllarında Trabzon'da çeşitli okul takımları da kurulmuştur. Bunlar: Darülmüallimin Futbol Takımı (1921), Eytam Sanayi Mektebi Takımı (1921) ve Lise İdman Yurdu (1922)'dur. Ayrıca

Trabzon'da bu yıllarda kurulan spor kulüpleri her ne kadar spor çalışmalarına ağırlık vermişlerse de açtıkları müzik ve yabancı dil kursları, düzenledikleri tiyatro etkinlikleri sayesinde de şehirde kültür ve sanat faaliyetlerine katkı sunmuşlardır.⁷²

Millî Mücadele yıllarında Trabzon Türk Ocağının yeniden faaliyete geçmesi için de aralarında Mustafa Reşit Bey'in bulunduğu şehrin aydın kesimi ön ayak olmuştur. 29 Kasım 1919 tarihinde Darülelhan'da gerçekleştirilen toplantıda Subaşızade Münir Pertev başkanlığında *İstikbal* Gazetesi Sahibi Faik Ahmet Bey, Sultani Mektebi Edebiyat ve Felsefe Öğretmeni Murat Bey, Vilayet Mektubi Mümeyyizi Zeynel Abidin Bey, Darülmualiminin Müdürü Mustafa Reşit Bey, Mülkiye baytarlarından Tahsin Bey ve Dava Vekili Salih Zeki Bey'den oluşan yönetim kurulu seçilmiştir. Aynı toplantıda belirlenen danışma kurulu Göz Tabibi Fazıl Fevzi, Memleket Hastanesi Sertabibi Operatör Sabri, Beyanzade Nail Bey'den; denetleme kurulu ise Doktor Abdülvahap Rıza, Nimbiyıkzade Mahmut Muammer ve Mustantik Mustafa Vasfi Beylerden oluşturulmuştur.⁷³

Trabzon Türk Ocağı yönetim kurulu ilk olarak halka gece dersleri⁷⁴ verilmesi ve halkı bilgilendirmek amacıyla konferanslar düzenlenmesi amacıyla bir bina temin etme yönünde çalışma başlatmıştır.⁷⁵ Bu süreçte Millî Mücadele heyecanının canlı tutulmasına katkı sunan Trabzon Türk Ocağı yönetimi ayrıca kuruluşundan kısa bir süre sonra açtığı Fakirler Muayenehanesi'nde muhtaç durumdaki hastaların tedavilerinin ücretsiz yapılması, ilaçlarının temin edilmesi gibi hizmetler de vermiştir. Bu hizmetlerin gerçekleştirilmesi kapsamında doktorlar gönüllü çalıştığı gibi Trabzon'un yardımseverleri ve esnafı da maddi destekte bulunmuştur.⁷⁶

Millî Mücadele'nin çetin koşulları altında faaliyetlerine ara veren Trabzon Türk Ocağı 1924 yılı sonlarında Mustafa Reşit Bey önderliğinde yeniden faaliyete başlamıştır.⁷⁷ Trabzon'daki eğitim ve kültür faaliyetlerini 1926 yılına kadar devam ettiren Mustafa Reşit Bey İstanbul Vefa Lisesi Müdürlüğüne atanması üzerine Trabzon'dan ayrılmıştır. Ertesi yıl Millî Eğitim Bakanlığı Yüksek ve Teknik Öğretim Şube Müdürlüğü, 1927-1932 yılları arasında Erzurum Mintikası Maarif Eminliği, 1933 ve 1934 yıllarında Diyarbakır Maarif Müdürlüğü, 1936'dan 1941'e kadar Üçüncü Umumi Müfettişlik Maarif Müşavirliği, 1941-1944 yılları arasında İzmir Maarif Müdürlüğü görevlerinde bulunmuş

birkaç spor kulübü daha kurularak sporda rekabet alanı genişlemiştir. 1922 yılı içinde İdman Zafer Yurdu, 1922 yılı sonlarında Şark Altınordu Kulübü ve 1923 yılı Mart ayında Necmiati Spor Kulübü kurulmuştur. Köksal, "Trabzon'da Dernekleşme", s. 573- 576, 589.

⁷² Köksal, "Trabzon'da Dernekleşme", s. 541-546.

⁷³ Özel, *Millî Mücadelede Trabzon*, s. 93.

⁷⁴ Millî Mücadele yıllarında kısa bir süre faal olan Trabzon Türk Ocağı bünyesinde bu dönem içerisinde halka yönelik gece dersleri verilip verilmediğine dair elimizde bir veri bulunmamaktadır. Fakat kurumun yönetim kurulunda görev alan Mustafa Reşit Bey'in aynı zamanda öğretmen teşkilatının başkanı olduğu düşünüldüğünde bu hizmetin Trabzon Muallimler ve Muallimler Cemiyeti bünyesinde gerçekleştirilmiş olması muhtemeldir.

⁷⁵ *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, 030.01.0.0. (Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü)/40.237.13; *İstikbal*, S. 93, 3 Kânunuevvel 1335 (1919).

⁷⁶ *İstikbal*, S. 140, 23 Mayıs 1336 (1920); *İstikbal*, S. 156, 18 Temmuz 1336 (1920).

⁷⁷ *TBMM Arşivi*, TBMM Olumluk Kâğıdı (Mustafa Reşit Tarakçıoğlu), Dönem: VIII, Sicil No: 1495; Köksal, "Trabzon'da Dernekleşme", s. 243.

ve ardından emekli olmuştur. Mustafa Reşit Bey (Tarakçıoğlu), eğitimcilik görevi dışında çeşitli derneklerde yöneticilik ve üyeliklerde bulunmuştur. Trabzon'daki öğretmen teşkilatının başkanlığını 1926 yılına kadar sürdürmüş, aynı zamanda bu süreçte yönetiminde yer aldığı Trabzon Türk Ocağı Başkanlığı görevini Cumhuriyet'in ilk yıllarında oldukça aktif bir şekilde devam ettirmiştir. Söz konusu yıllar içerisinde her iki cemiyetin merkezî toplantılarında Trabzon temsilcisi olarak yer almış, bir süre İstanbul Türk Ocağı üyeliği görevinde de bulunmuştur. Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, 1944-1945 yılları arasında Trabzon Halkevi Başkanı, 1946'da Trabzon Veremle Savaş Cemiyeti murakıp üyesi olarak görev yapmıştır. Türk siyasetinde de kendisine yer bulan Tarakçıoğlu, TMHMC'nin kuruluşunda ve bu cemiyetin değişim sürecinde yönetim kadrosunda faal üye olarak yer almıştır. 1926 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası Trabzon Kindinar Ocağına üye olmuş, sonraki yıllarda Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) içerisinde çeşitli siyasi çalışmalara katılmıştır. 1946 seçimlerinde CHP Trabzon milletvekili seçilerek meclise girmiştir. 1950 seçimlerinde de CHP'den milletvekili seçilmiş fakat parti yönetimiyle yaşadığı anlaşmazlık dolayısıyla Aralık 1950'de Demokrat Partiye geçmiştir. 1954 ve 1957 seçimlerinde DP'den milletvekili seçilen Tarakçıoğlu 1960 askeri darbesi sonrasında yargılanıp suçlu bulunan siyasetçiler arasındadır. Milletvekilliği sırasında çeşitli kurul ve komisyonlarda aktif şekilde yer alan Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, Karadeniz Teknik Üniversitesinin kuruluşu için meclise verilen kanun teklifinin öncüsüdür. Çeşitli kitapları, gazete ve dergilerde yayımlanmış makaleleri mevcuttur.⁷⁸

Millî Mücadele yıllarında Trabzon Türk Ocağının kuruluşunda yer alıp başkan olarak da seçilen⁷⁹ ve aynı zamanda bu süreçte ilk spor kulübünün de kurucusu olan (Ahmet) Münir Pertev Bey (Subaşı) (1 Aralık 1892-11 Şubat 1960) ise Trabzon eşrafından Subaşızadelere mensuptur. Münir Pertev Bey, Subaşızade (Mehmed) Pertev Paşa'nın⁸⁰ oğludur.⁸¹ Trabzon İdadisi ve Robert Kolejdeki eğitimlerinin ardından Almanya ve

⁷⁸ *TBMM Arşivi*, TBMM Olumluk Kağıdı (Mustafa Reşit Tarakçıoğlu), Dönem VIII, Sicil No: 1495; *TBMM Arşivi*, TBMM Tercüme-i Hal Varakası, Dönem X, Sicil No: 1495; Öksüz ve Usta, *Mustafa Reşit Tarakçıoğlu*, s. 21-36; Bal, *Trabzonlu Ünlü Simalar*, s. 710; Zehra Arslan, "Trabzon Türk Ocağı (1925-1931)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2008.

⁷⁹ *BCA*, 490.1.0.0. (Cumhuriyet Halk Partisi)/323.1333.1; Özel, *Millî Mücadelede Trabzon*, s. 93.

⁸⁰ (Mehmed) Pertev Paşa (1844-1907), Zaptiye Binbaşılığı görevinde de bulunan Trabzon eşrafından Subaşızade Abdülaziz Ağa'nın oğludur. Pertev Paşa da Trabzon Zaptiye Binbaşılığı görevi ile memurluğa başlamış, sonraki yıllarda vilayetin çeşitli yerlerinde kaymakamlık, müdde-i umumi muavinliği, komiserlik gibi hizmetlerde bulunmuştur. 1881 yılında Trabzon Vilayeti İstinaf Mahkemesi Hukuk Dairesi azalığına tayin olmuştur. Çeşitli yıllarda Mecidi ve Osmani nişanlarıyla ödüllendirilen Pertev Paşa'ya mütemayiz (1885), mirimiran (1891) ve Rumeli Beylerbeyliği (1895) payesi verilmiştir. 1895 yılı sonunda tayin olduğu Lazistan Mutasarrıf Vekilliğinde yaklaşık 2 ay görev yapmıştır. 1897 yılında Trabzon Meclis-i İdare-i Vilayet azalığına seçilmiştir. *BOA*, Dâhiliye Defterler (DH. SAİDd.), 42-307. Pertev Paşa, sonraki yıllarda da Meclis-i İdare-i Vilayetin seçimle gelen dört üyesinden biri olarak yer almış, ayrıca Nafia Komisyonu ikinci reislği ve Heyet-i İthamiye üyeliğinde bulunmuştur. Emiroğlu, "Vilayet Salnamelerine Göre", s. 156-158. (Ahmet) Münir Pertev Bey'in torunu Dr. Hasan (Pertev) Subaşı'dan alınan aile soyağacı bilgileri de Pertev Paşa'nın Abdülaziz Ağa'nın oğlu olduğu bilgisini doğrulamaktadır.

⁸¹ Emiroğlu, "Vilayet Salnamelerine Göre", s. 166. Cumhuriyetin ilk yıllarında Dışişleri Bakanlığında diplomat olarak görev yapan Münir Pertev (Subaşı) Bey, Türk yazar ve şairlerinden Nurullah Ataç'ın teyzesinin oğludur. Dolayısıyla anne tarafından Maraşlı Kısakürek ailesine dayanmaktadır. *Cumhuriyet*, 24 Ekim 1957; Meral Ataç, *Küçükhanım Meralika*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004, s. 16-17. Münir

İtalya'da yüksek tahsiline devam etmiştir. Roma Üniversitesi'ndeki eğitimini tamamlamamış, son sınıfından ayrılmıştır.⁸² I. Dünya Savaşı'na katılan Münir Bey TMHMC'nin kurucuları arasında yer almıştır. İlk idare heyetinde görev almış, aynı zamanda Nizamname Encümenine de seçilerek cemiyetin ilk nizamnamenin hazırlanmasına katkı sunmuştur.⁸³ İngilizce ve Fransızca bilen,⁸⁴ aynı zamanda sporcu olarak da tanınan Münir Pertev Bey bu yıllarda Trabzon'da *İttihatçılığa meyilli* kişiler arasında gösterilmektedir.⁸⁵ Millî Mücadele'de Trabzon Muhasebât (Vergi Dairesi) Başmüdürlüğünden biri olarak da görev yaptığı anlaşılan,⁸⁶ aynı zamanda 1919-1923 yılları arasında Trabzon Sultanisi'nde (lise) ikinci devre İngilizce Öğretmeni olarak çalışan⁸⁷ Münir Pertev Bey, Dışişleri Bakanlığında görev aldığı için 1924 yılında Trabzon'dan ayrılmıştır. Cumhuriyet'in ilk diplomatları arasında yer almış, 1924 yılında Hariciye Vekâleti İngilizce Mütercimliği görevi ile başladığı hizmete 1925-1927 yılları arasında Roma Büyükelçiliği Konsolosluk Şubesinde devam etmiştir. Münir Pertev Bey hariciyecilik görevini 1927-1929 arasında Bükreş Konsolosu, 1932-1937 yılları arasında Milano Başkonsolosu, 1943-1947 yılları arasında Marsilya Başkonsolosluğu Misyon Şefi olarak sürdürmüştür.⁸⁸ Avrupa'da başkonsolos ve elçilik müsteşarı görevlerine ilave olarak Türkiye'de Protokol Umum Müdür Yardımcısı olarak çalışmıştır. Dışişleri Bakanlığındaki hizmetlerinden emekliye ayrılan (1949) Münir (Subaşı) Bey, 1950 yılı seçimlerinde üyesi olduğu CHP'ye Trabzon milletvekilliği için adaylık başvurusunda bulunmuştur.⁸⁹ Aynı yıl emekliliğinin iptali için açtığı davayı kazanarak TBMM Daire Müdürü olarak göreve başlamıştır. Yaklaşık 3 yıl süren bu görevinin ardından yeniden emekliye ayrılmıştır. Dışişleri Bakanlığından emekli olduktan sonra bir süre Devlet Su İşleri Genel Müdür Muavin Vekilliği görevini de sürdüren Münir Pertev Subaşı 11 Şubat 1960 tarihinde vefat etmiştir.⁹⁰

Subaşı'nın oğlu Pertev Subaşı da 1945 yılında Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığında kâtip olarak göreve başlamıştır. Şube müdürü, müsteşar, büyükelçi, NATO Dairesi Genel Müdürlüğünde genel müdür gibi hizmetlerde bulunmuştur. *Hariciye Vekâleti Yıllığı*, 1959, s. 165; *Dışişleri Bakanlığı Yıllığı 1963*, s. 221; *Dışişleri Bakanlığı 1967 Yıllığı*, yay. haz. Hamid Aral, Ankara: Ankara Basım ve Ciltevi, 1968, s. 624. Pertev Subaşı, 23 Mart 1985 tarihinde Buenos Aires'te vefat etmiştir. *Cumhuriyet*, 3 Nisan 1985.

⁸² BCA, 490.1.0.0./323.1333.1.

⁸³ Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 42, 47.

⁸⁴ Sonraki yıllarda Almanca ve İtalyanca dillerine de vakıf olduğu anlaşılmaktadır. BCA, 490.1.0.0./323.1333.1

⁸⁵ Uğur Üçüncü, *Millî Mücadele Yıllarında Trabzon'da İttihatçı Bir Sima: Kâhya Yahya*, Trabzon: Serander Yayınları, 2015, s. 251.

⁸⁶ Barutçu, *Siyasî Hâtıralar*, s. 47.

⁸⁷ BCA, 490.1.0.0./323.1333.1.

⁸⁸ *Dışişleri Bakanlığı Yıllığı (1964-1965)*, s. 402-403; BCA, 30.11.1.0 (Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı)/68.2.13; BCA, 30.11.1.0/111.10.16; BCA, 30.18.1.2.(Kararlar Dairesi Başkanlığı 1928-)/31.65.5. 12.09.1938-13.01.1943 tarihleri arasında ise Napoli Şehbender Vekilliği görevinde bulunmuştur. BCA, 30.11.1.0/158.37.18; *Dışişleri Bakanlığı Yıllığı (1964-1965)*, s. 404, 413; BCA, 30.11.1.0 / 174.8.18; BCA, 30.11.1.0/189.4.7; *Dışişleri Bakanlığı 1983 Tarihçesi*, Ankara: Dışişleri Bakanlığı İcra Sekreterliği, 1984.

⁸⁹ BCA, 490.1.0.0./323.1333.1.

⁹⁰ *Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Arşivi*, Münir Pertev Subaşı'ya ait Emeklilik Dosyası (Dosyaya ulaşmam konusunda destek veren Veysel Usta'ya teşekkür ederim.); *Yeni Yayınlar Bibliyografya Dergisi*, 6 (1961), s. 196.

Millî Mücadele döneminde öğretmen ve ihtiyat zabitlerinin yanı sıra tüccar, eczacı, gibi çeşitli meslek erbabı ve sanatkârlar; şoförler gibi şehir esnafı da mesleki teşkilatlar kurmuşlardır. Ayrıca bu yıllarda Muhammiler Barosu ve Kayıkçılar Heyeti de faaliyettedir. Mesleki teşkilatlardan biri olup Trabzon eczacılarının 1920 yılının Temmuz ayında kurduğu cemiyetin ilk başkanı Hilal Eczanesi sahibi İlyadi Efendi olup yönetim kurulu şehirdeki Müslüman ve gayrimüslim eczacılardan oluşturulmuştur.⁹¹ Trabzon tüccarları ise 18 Mart 1923 tarihinde Trabzon Tüccar Kulübünü kurmuştur.⁹² Kulübün ilk başkanı Trabzon'un önde gelen tüccarlarından Hacızzetzade Hasip Efendi'dir.⁹³ Trabzon sanatkârları, aralarında birlik oluşturmak ve millî sanayinin gelişmesine katkıda bulunmak üzere Mayıs 1923'te bir cemiyet kurmuşlardır. Aynı yıl Trabzon'daki şoför esnafı tarafından da bir cemiyet teşkil edilmiştir.⁹⁴

4. Sonuç

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin önemli liman şehirlerinden biri olan Trabzon; İstanbul, İzmir, Selanik, Beyrut gibi ithalat ve ihracat ürünlerinin dağıtıldığı merkezlerden biri olmuş, bu durum şehrin pek çok yönden değişim ve dönüşümünü getirmiştir. Fakat söz konusu değişim sürecinde Avrupa tüccarının ticari faaliyetlerinde gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarını aracı olarak tercih etmesi kuvvetli bir gayrimüslim burjuvazi oluşması sonucunu doğurmuştur. Buna karşılık Müslüman-Türk bir burjuvazi oluşturma çabaları ancak II. Meşrutiyet dönemi ile başlayabilmiştir.

Trabzon'da Müslüman-Türk yapıya dayanan ve son dönemde liman merkezli ticaretle zemin kazanmaya çalışan zümrenin çoğunlukla köklü ailelere dayandıkları göze çarpmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak siyasi, sosyal ve kültürel bakımdan nitelikli ve etkin bir zümre teşkil eden Trabzon ileri gelenleri hem Osmanlı Devleti'nin son dönemi hem de Millî Mücadele devirlerinde devletin ve şehrin dönüşümünde öncü kadroları teşkil etmişlerdir. Bu öncü konum, Millî Mücadele yıllarında Trabzon'da çeşitli amaçlarla cemiyetler kurulması şeklinde tezahür etmiştir. Bölgenin I. Dünya Savaşı yıllarında işgale uğraması ve yaşanan muhacirlik sürecinin ardından ahalinin yaşam koşullarının düzeltilmesi için öncelikle sosyal yardım cemiyetleri kurularak muhtaçlara destek olunması hedeflenmiştir. Sosyal yardım cemiyetlerinin kuruluşunda ve faaliyet alanlarının genişlemesinde 19. yüzyılın sonlarından itibaren bölgede siyasi, ekonomik ve sosyal faaliyetlerde etkili olan ve daha ziyade ticaretle meşgul olan eşraf öncü olmuştur.

Bu süreçte toplumun ihtiyacı olan eğitim ve kültür teşkilatları da oluşturularak resmî eğitim bir düzene sokulduğu gibi halkın bilgi ve bilinç düzeyi de artırılmaya çalışılmıştır. Eğitim olanaklarının sınırlı olduğu bu dönemde sorunların yerel çabalarla çözüme kavuşması, örgün eğitimden halk eğitimine kadar bölge ahalisinin eğitim imkânlarından

⁹¹ Köksal, "Trabzon'da Dernekleşme", s. 464.

⁹² Öksüz, Usta ve İnan, *Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası*, s. 139.

⁹³ *İstikbal*, S. 898, 23 Nisan 1339 (1923); *Halk*, 26 Nisan 1339 (1923); Köksal, "Trabzon'da Dernekleşme", s. 513.

⁹⁴ Köksal, "Trabzon'da Dernekleşme", s. 497, 506.

faaydalanmasında öğretmenlerin öncü oldukları görölmektedir. Kültür cemiyetlerinin eğitimden sosyal yardıma kadar uzanan geniş faaliyet alanları cephede savaşların devam ettiği bu süreçte devlete önemli ölçüde destek sağlamıştır.

Millî Mücadele yıllarında gençlerin dinç, halkın manevi olarak güçlü kalması anlamında spor cemiyetlerinin kurulması ve bu yönde faaliyetlerin topluma yayılması dikkate değer bir durumdur. Bu cemiyetlerin de öncelikle öğretmenler ve bölgedeki güçlü ailelerin desteğiyle faaliyete geçtiği görölmektedir. Spor kulüplerinde bedensel aktivitelerin yanında dil ve müzik kurslarına, tiyatro etkinliklerine de yer verilmesiyle kültür ve sanat alanında şehrin önemli bir ihtiyacı karşılanmıştır. Bu tarz faaliyetler kulüplerdeki üyelerin bireysel çaba ve birikimleri çerçevesinde düzenlenmiş ve sürdürölmüştür.

Cemiyetlerin yönetim kurulunda yer alıp faaliyetlerde öncülük eden kişiler bölgenin köklü ailelerine mensuptur. Özellikle 20. yüzyılın başından itibaren başta ekonomik faaliyetler olmak üzere bölgede hemen her alanda etkin olan bu ailelerin üyeleri eğitim imkânlarına da ulaşarak Millî Mücadele yıllarında bölgenin aydın kesimi olarak yerlerini almıştır. Diğer yandan bu süreçte kurulan cemiyetlerin bir kısmının II. Meşrutiyet yıllarından gelen bir birikim üzerine oturduğu, geçmişte kurulup kapanan cemiyetlerin yeni kurullarla yeniden faaliyete geçirildiği görölmektedir. Bununla birlikte öğretmenlerin öncülüğünde kurulan eğitim, kültür ve spor amaçlı cemiyetlerin önder kadrosunun Trabzon eşrafına mensup aydın üyeleri, özellikle I. Dünya Savaşı yıllarında İstanbul'da eğitim gördükleri sırada gözlemledikleri bazı etkinlikleri ve uygulamaları merkezden taşraya taşımışlardır.

Trabzon'da Millî Mücadele sürecinde sosyal yardımdan eğitim ve kültüre, ekonomik alandan mesleki cemiyetlere ve spor kulüplerine kadar çeşitli cemiyetler oluşturulmuş ve savaş yıllarında toplumun manevi olarak ayakta kalması, mevcut sorunların yerel imkânlarla çözüme kavuşturulması hedeflenmiştir. Bu cemiyetler faaliyetleri ile Millî Mücadele sonrası için bir birikim sağlamış, Cumhuriyet'in ilk yıllarında cemiyet faaliyetleri daha da çeşitlenmiştir. Cemiyetlerin yönetim kurullarında görev alan üyeler de sonraki yıllarda gerek yerelde gerekse ülke çapında idari, siyasi, ekonomik ve kültürel faaliyetlerde yer almaya devam etmişlerdir.

Kaynaklar / References

Arşiv Kaynakları

Kızılay Arşivi (KA)

TBMM Arşivi

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Arşivi

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet

İkbal

İstikbal

Trabzon'da Meşveret

Yeni Yayınlar Bibliyografya Dergisi

Yeniyol

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

Alkan, Mehmet Ö. "Osmanlı İdman Bayramı'ndan Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı'na (En Doğru Bildiğimizden Kuşkulanmak-6)". *Toplumsal Tarih*. 211 (Temmuz 2011): 30-41

Arslan, Zehra. "Trabzon Türk Ocağı (1925-1931). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2008.

Ataç, Meral. *Küçükhanım Meralika*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004.

Bal, Mehmet Akif. *Trabzonlu Ünlü Simalar ve Trabzon'un Ünlü Aileleri*. İstanbul: Çatı Yayınları, 2007.

Barutçu, Faik Ahmet. *Siyasî Hâtıralar, Millî Mücadeleden Demokrasiye*. yay. haz., Mustafa Everdi. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 2001.

Başkaya, Muzaffer. *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Trabzon'da Ekonomik Hayat (1923-1950)*. Trabzon: Serander Yayınları, 2015.

Bolat, Bengül Salman. *Millî Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2012.

Çiçek, Rahmi. "Osmanlı Taşra Kenti Trabzon'da Siyaset (1908-1914)". *Uluslararası Osmanlı Tarihi Sempozyumu (8-10 Nisan 1999) Bildirileri*, yay. haz. Turan Gökçe. İzmir: Türk Ocakları İzmir Şubesi Yayınları, 2000: 536-557.

Dışişleri Bakanlığı 1967 Yılı, yay. haz. Hamid Aral. Ankara: Ankara Basım ve Ciltevi, 1968.

Dışişleri Bakanlığı 1983 Tarihçesi. Ankara: Dışişleri Bakanlığı İcra Sekreterliği, 1984.

Dışişleri Bakanlığı Yıllığı 1963.

Dışişleri Bakanlığı Yıllığı (1964-1965).

- Eken, Halit. *Bir Millî Mücadele Valisi ve Anıları: Kapancızâde Hamit Bey*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008.
- Emiroğlu, Kudret. "II. Meşrutiyet I. Dönem Meclis-i Mebusan'ında Trabzon Milletvekilleri". *Trabzon*. 5 (Aralık 1991): 14-20.
- _____. "Vilayet Salnamelerine Göre Trabzon'da Bürokrasi ve Eşraf". *Kebikeç*. 14 (2002): 155-172.
- Goloğlu, Mahmut. *Millî Mücadele Tarihi Birinci Kitap-Erzurum Kongresi*. Ankara: Nüve Matbaası, 1968.
- Güneş, İhsan. *Türk Parlamento Tarihi: I. ve II. Meşrutiyet*. II. Cilt, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, 1998.
- Hariciye Vekâleti Yıllığı*, 1959.
- Köksal, Ahmet. "Trabzon Müftüsü Ahmed Mahir Efendi ve Faaliyetleri (1867-1924)". *I. Uluslararası Karadeniz Tarihi Sempozyumu (12-14 Aralık 2019) Bildiriler Kitabı*, ed., Kenan İnan ve Deniz Çolak. Trabzon: Avrasya Üniversitesi Yayınları, 2020: 554-578.
- Köksal, Ülkü. "Trabzon'da Dernekleşme Süreci (1919-1950)". Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2015,
- _____. "Trabzon Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti (1918-1950)". *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*. 22 (2017): 161-208.
- _____. "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Trabzon'da Dernek Faaliyetleri". *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*. 26 (Bahar 2019): 507-554.
- Küçükkuşurlu, Murat. "Osmanlı Devleti Döneminde Erzurum Ticaret Odası: Açılış ve İlk Faaliyetler", *ETÜT Dergisi (Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi)*, 1 (Aralık 2020): 7-23.
- _____. "Visera (Işıklar) Santrali ve Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketi'nin Faaliyetleri". *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*. 10 (2011): 101-124.
- Odabaşoğlu, Cumhur. der. *Trabzon: Belgelerle Millî Mücadele Yılları (1919-1923)*. Trabzon: Top-Kar Matbaacılık, 1990.
- Öksüz, Hikmet ve Veysel Usta. *Mustafa Reşit Tarakçıoğlu: Hayatı, Hatıratı, Trabzon'un Yakın Tarihi ve Yassıada Mektupları*. Trabzon: Serander Yayınları, 2018.
- Öksüz, Hikmet, Veysel Usta ve Atilla Alp Bölükbaşı. *Trabzon'da Spor*. C. 1, İstanbul: Seçil Ofset, 2011.
- Öksüz, Hikmet, Veysel Usta ve Kenan İnan. yay. haz. *Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Tarihi (1884-1950)*. Trabzon: Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, 2009.
- Öndeş, Osman. *Türk Armatörleri Tarihi*. II. Cilt, İstanbul: İmeak Deniz Ticaret Odası Yayınları, 2016.
- Özel, Sabahattin. *Millî Mücadelede Trabzon*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.
- Tarakçıoğlu, Mustafa Reşit. *Trabzon'un Yakın Tarihi*. Trabzon: Karadeniz Üniversitesi Basımevi, 1986.

Tunç, Sevecen. *Trabzon'da Futbolun Toplumsal Tarihi: Mektepliler, Münevverler, Meraklılar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.

Üçüncü, Uğur. *Millî Mücadele Yıllarında Trabzon'da İttihatçı Bir Sima: Kâhya Yahya*. Trabzon: Serander Yayınları, 2015.

Warner, Jayne, L. *Turkish Nomad: The Intellectual Journey of Talat S. Halman*. London- New York: I.B. Tauris, 2017.

Yıldırım, Sema ve Behçet Kemal Zeynel. ed. *TBMM Albümü (1920-2010)*. Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, 2010.

Yazar Hakkında / About Author

**Doç. Dr. Ülkü KÖKSAL | Karadeniz Teknik Üniversitesi |
ukoksal[at]ktu.edu.tr | ORCID: 0000 0003 0796 2491**

Ülkü KÖKSAL 1999 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ) Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. 2000 yılında Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde öğretmen olarak göreve başladı. KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2004 yılında "Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçler (1923-1960)" adlı teziyle yüksek lisansını, aynı enstitüde 2015 yılında "Trabzon'da Dernekleşme Süreci (1919-1950)" adlı teziyle de doktorasını tamamladı. Köksal, 2011 yılında KTÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümünde göreve başladı. 2017 yılında KTÜ Karadeniz Araştırmaları Enstitüsünde yardımcı doçent kadrosuna atandı. 2021 yılında doçent unvanını aldı. Bilimsel çalışma alanı 20. yüzyılda Türkiye'ye ve Türkiye'den göçler, Cumhuriyet Dönemi'nde sivil toplum, Cumhuriyet Dönemi'nde Trabzon'dur. Bu konularla ilgili kitap, kitap bölümü, kitap editörlüğü, makale, bildiri gibi çeşitli yayınlar üretti. Köksal, bilimsel çalışma alanı ile ilgili çeşitli dergilerde yayın kurulu üyesi ve hakem olarak görev yapmaktadır. Köksal, evli ve iki çocuk annesidir.

**Assoc. Prof. Dr. Ülkü KÖKSAL | Karadeniz Teknik University |
ukoksal[at]ktu.edu.tr | ORCID: 0000 0003 0796 2491**

Ülkü KÖKSAL graduated from Karadeniz Technical University, Faculty of Science and Letters, Department of History in 1999. In 2000, she started to teach as a teacher in the Ministry of National Education. Then, she completed her master's degree at Karadeniz Technical University, Social Sciences Institute by her thesis "Immigrates from Yugoslavia to Turkey (1923-1960)". Köksal, who took doctor's degree from Karadeniz Technical University, Social Sciences Institute by her thesis about "The Development Process of Associations in Trabzon (1919-1950)" in 2015. Köksal, who started to work as a lecturer at Karadeniz Technical University, Department of the Principles of Atatürk and Turkish Revolution in 2011. She became an assistant professor (2017) in Karadeniz Technical University, Graduate School of Black Sea Studies, and in 2021, she became an associate professor. Her research focuses on the migrations in the 20th century, migration policy of Republic of Turkey, Civil Society in Turkey in the Republican Era, Trabzon in the Republican Era. She has many national and international research articles, reviews, papers, book/book chapters in her field. Köksal is now serving as a referee and member of the editorial board at national and international scaled journals. Köksal is married and has two children.